

Een school voor olifanten

In het spoor van Leopolds waanzinnige
expeditie naar het hart van Congo

Sophy Roberts

Vertaald door Tine Poesen en Janne Van Beek

Lannoo

VOOR ANNE EN JOHNNY

‘Alle continenten zijn donkere continenten,
de helft van de tijd. Maar het donker is niet leeg.’

— Teju Cole, *Black Paper: Writing in a Dark Time*

‘Beter het te weten. Ik vind het altijd beter het te weten dan het niet te weten... Je hoort mensen zeggen: “Waarom heeft iedereen het steeds over het kolonialisme? Het is voorbij.” Maar het is niet voorbij. Want zolang we er niet voor openstaan de consequenties te begrijpen, is het niet voorbij.’

— Abdulrazak Gurnah, in gesprek met Kunle Ajibade

‘Het was onmogelijk koers te houden
op het hevig kronkelend pad.’

— Verney Lovett Cameron, dagboek, 13 februari 1874

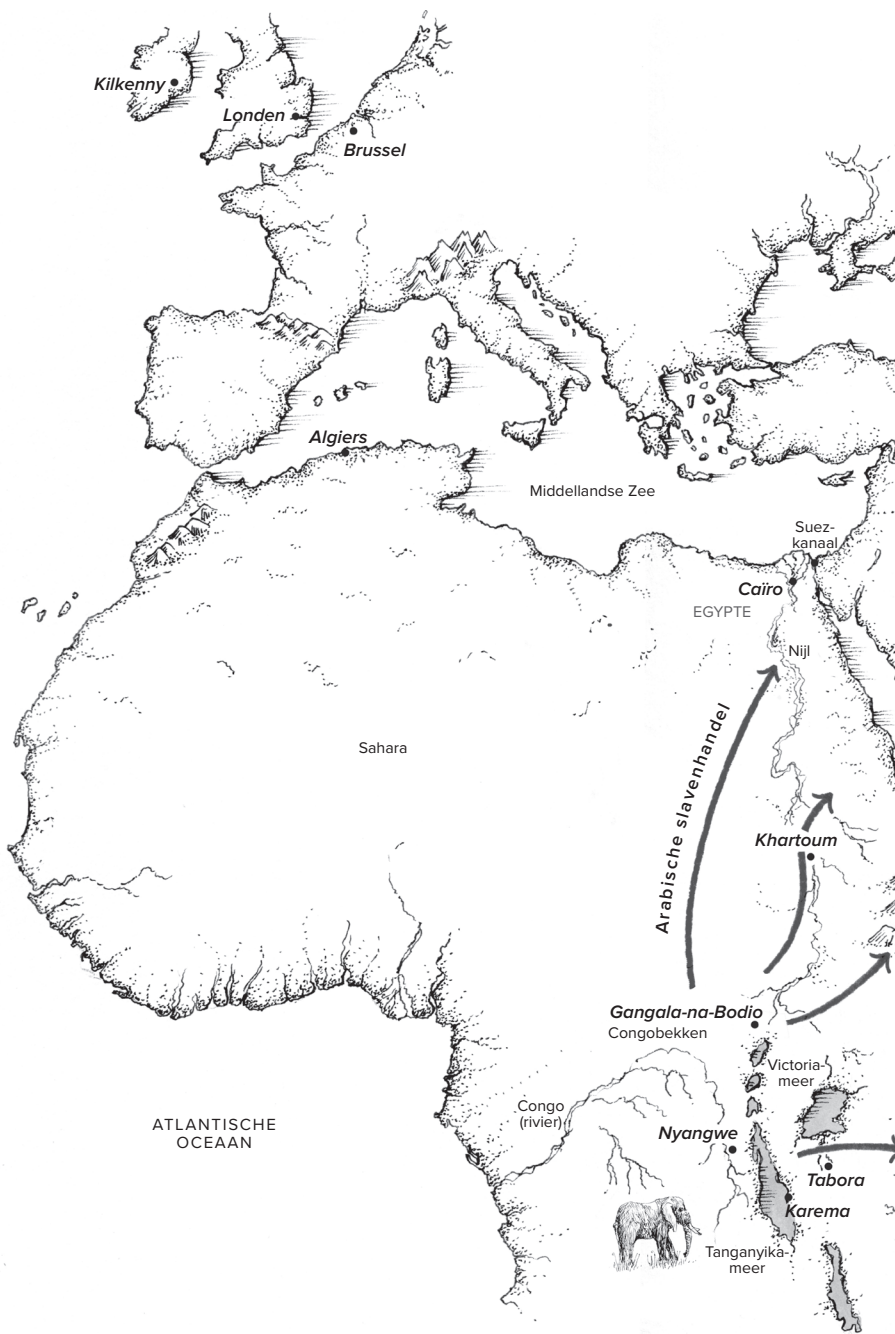
INHOUD

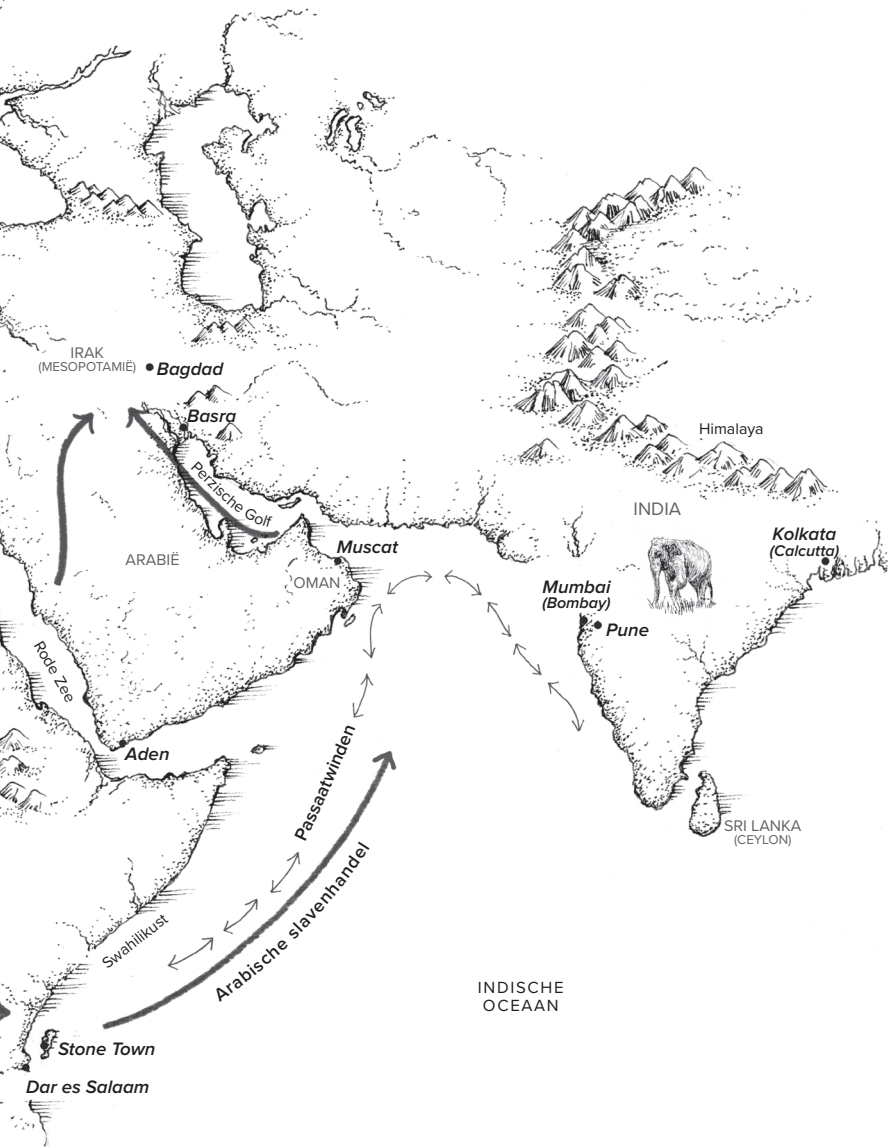
Woord vooraf 11

1 — Inleiding tot een avontuur	17
2 — Olifantshoppen	37
3 — Het Parijs van Oost-Afrika	63
4 — Zwemmen of verzuipen	92
5 — Miss Kisabengo	116
6 — Gods werk	139
7 — Acacia horrida	169
8 — Het land van de maan	195
9 — Chief der chiefs	221
10 — Vis bij de vleet	241
11 — Paradijselijke vlaktes	269
12 — Twee blikken dozen	288

Epiloog 303

Etnische groepen	318
Historische personen	321
Eindnoten	327
Selectieve bibliografie	386
Dankwoord	390
Beeldverantwoording	395
Index	399

WOORD VOORAF

Dit boek vertelt het vergeten verhaal van een Europese expeditie die in 1879 werd ondernomen in Afrika – een van de eerste wapenfeiten binnen een wedloop om het continent op brute wijze en op kolossale schaal leeg te roven. Enkele jaren later werd Afrika tijdens de Conferentie van Berlijn (1884-1885) grofweg in stukken verdeeld door de Europese koloniale mogendheden, met alle gevolgen van dien voor de politieke, economische, ecologische en geloofssystemen van het continent. Ik trad in de voetsporen van die expeditie om deze verschuiving in de wereldorde te onderzoeken, en met een reis als rode draad verweef ik in mijn benadering archiefonderzoek en verslaggeving. Binnen dit lappendeken van heden en verleden moest ik mij zien te verhouden tot talloze structuren van overheersing.

De kaarten in dit boek bevatten hedendaagse plaatsnamen met hun negentiende-eeuwse equivalenten tussen haakjes. In dit boek worden beide benamingen door elkaar gebruikt naargelang de context. De kaart op p. 318 laat bij benadering de gebieden zien van enkele van de belangrijkste etnische groepen die de regio bevolkten toen de expeditie in 1879 plaatsvond. De regio's in en rond de landen Tanzania en de Democratische Republiek Congo (of DRC) worden nog steeds door dezelfde groepen bevolkt. Inzicht in die etnische geografie helpt bij de denksprong die nodig is om de huidige landsgrenzen, die de kolonisten grotendeels hebben bepaald, uit te wissen.

De belangrijkste etappe van de expeditie begint in Zanzibar. Daarna voert de reis van de oostkust van Afrika naar het

Tanganyikameer, het grensgebied waar het huidige Tanzania en de DRC samenkomen. Van 1886 tot 1916 heette Tanzania Duits-Oost-Afrika. Na de Eerste Wereldoorlog werd het een Brits mandaatgebied onder de naam Tanganyika. In 1961 werd het land onafhankelijk en na de samensmelting met Zanzibar in 1964 kreeg het de naam Verenigde Republiek Tanzania. De turbulente naamgeving van de DRC (niet te verwarren met de veel kleinere Republiek Congo) is een ander verhaal. Dit gebied heette de Congo-Vrijstaat toen het van 1885 tot 1908 onder het persoonlijke bewind van koning Leopold II van België viel, en Belgisch-Congo van 1908 tot 1960. Na de onafhankelijkheidsverklaring volgde een reeks nieuwe namen, waaronder Zaïre. Om verwarring te voorkomen spreek ik hoofdzakelijk van ‘Tanzania’ en ‘Congo’.

De inkt van de kolonisten vloeide rijkelijk onder de Afrikaanse zon. Als ze geen malaria-aanval aan het uitzweten waren, schreven ze kofferladingen vol officiële verslagen, dagboeken, brieven en krantenartikelen voor hun consuls, uitgevers en weldoeners. Deze productiviteit weerspiegelt het belang dat in die tijd werd gehecht aan de letteren, opgesteld in het Engels, Frans, Duits en Arabisch. De geschreven bronnen uit de jaren 1870 en 1880 waar ik me op gebaseerd heb, worden vermeld in de beknopte bibliografie en de eindnoten. De Afrikaanse mondelinge traditie en de rol van bemiddelaars, gidsen en tolken werd daarentegen nauwelijks erkend door negentiende-eeuwse Europese documentaristen. Op een paar uitzonderingen na werden Afrikaanse mensen niet vermeld, en zelden met hun volledige naam. Ik heb een betere verhouding tot mondelinge geschiedenis nagestreefd, maar ben me ervan bewust dat er ruimte is voor verbetering op het gebied van representatie (vrouwen komen bijvoorbeeld minder aan het woord dan mannen). Ik heb van geen enkele levende persoon de naam veranderd. Dat doe ik om journalistieke redenen, maar ook om een tegengewicht te bieden voor de uitwissingen uit het verleden.

In Tanzania worden tegenwoordig naast de meest voorkomende taal, Swahili, talrijke plaatselijke talen en Engels gesproken. In het Swahili worden twee prefixen toegevoegd om mensen van een bepaalde etnische groep aan te duiden – een voor enkelvoud en een voor meervoud. Voor talen wordt een ander prefix gebruikt. Zie het hoofdstuk ‘Etnische groepen’ voor meer details. Voor de duidelijkheid gebruik ik overal de namen van etnische groepen in hun basisvorm.

Ik heb de woorden in primaire historische bronnen niet aangepast of weggelaten, zelfs al kan het taalgebruik moderne lezers tegen de borst stuiten. Ik heb wel proberen te voorkomen dat kwetsende woorden onnodig herhaald worden. Niet om de omvang van de koloniale gruweldaden te minimaliseren, maar omdat ik er als schrijver van overtuigd ben dat we sommige woorden moeten laten uitsterven zonder de ideeën die ze vertegenwoordigen te negeren. De keuze lag niet altijd voor de hand, aangezien het een enorme uitdaging is om alternatieven te vinden voor racistisch taalgebruik dat al eeuwen gangbaar is, en dat proces verloopt niet overal ter wereld volgens hetzelfde tempo. Sommige woorden hebben een andere gevoelswaarde in het Verenigd Koninkrijk dan in andere Engelstalige landen, en dat soort nuances worden alleen maar moeilijker als dit boek in andere talen wordt vertaald. Als iets in dit boek als beledigend wordt opgevat, neem ik daar de volle verantwoordelijkheid voor in het verlengde van mijn intentie: beter begrijpen wat er is gebeurd, hoe recent deze gebeurtenissen hebben plaatsgevonden en in hoeverre woorden (toen en nu) daarvoor mede verantwoordelijk waren.

Hetzelfde geldt voor de afbeeldingen die ik heb gekozen. Sommige beelden komen hard binnen, maar het is ook belangrijk menselijke wreedheid onder ogen te zien. Want als dit boek me met iets heeft geconfronteerd, dan is het wel met de talloze kwesties rond othering die de kop opsteken als je schrijft in het Engels,

een taal die met de wortels van het koloniale denken verweven is (en zich daar moeilijk van los kan maken). “‘Ideologie’ is als adem,” schreef de Britse econoom Joan Robinson. ‘Die van jezelf ruik je niet.’ Om dit verhaal aan elkaar te rijgen, moest ik allerhande veronderstellingen en bekrompen zienswijzen lostornen, in de eerste plaats die van mezelf. Het hielp om een waarschuwing in het achterhoofd te houden uit een essay van de overleden Keniaanse schrijver Binyavanga Wainaina, die buitenstaanders spottend advies gaf over hoe ze over Afrika moesten schrijven. ‘Geef meteen te kennen dat je ongelofelijk ruimdenkend bent,’ schreef hij. ‘Zorg ervoor dat je beschrijvingen romantisch, beeldend en vaag zijn... benadruk in het begin hoeveel je van Afrika houdt... Olifanten zijn zorgzaam en goede feministen of waardige patriarchen.’

Wie de scène uit *Out of Africa* kent waarin een gele tweedekker schuin langs de steile Oloololo-helling vliegt of heeft gezien hoe het glinsterende water roze kleurt wanneer flamingo's opschrikken en hun vleugels uitslaan, weet dat de clichés die Wainaina hekelt constant op de loer liggen. Maar Wainaina was een satirist, geen censor. Ik houd namelijk écht van Afrika. Ik vind Afrika écht mooi. Ik denk écht dat olifanten zorgzaam zijn. Als je het mij vraagt, is de olifant een van de meest ontroerende diersoorten op aarde, en hun dalende aantal is het beschamende bewijs van de collectieve hebzucht van de mens. Tegen het einde van de negentiende eeuw, toen het verhaal van dit boek begon, waren olifantenpopulaties door de ivoorhandel zo sterk gedaald dat jagers voorbij het Tanganyikameer naar Congo moesten trekken om hun buitenlandse klanten een degelijke buit te kunnen aanbieden. Amper vijftientig jaar daarvoor beschouwden nieuwsgierige Europeanen dit gebied als ‘Onbekend terrein!’, een soort beloofd land. Dat zijn de woorden van Joseph Conrad, geciteerd uit een essay dat hij schreef in de laatste jaren van zijn leven. Hij had

het over een kaart in een kinderatlas uit 1852 en de eed die hij aan zijn schoolvrienden zwoer dat hij daar op een dag heen zou gaan.

Conrads ambitie werd gefnuikt. Na de Europese 'ontdekking' van het Tanganyikameer aan het einde van de jaren 1850, tekende hij met potlood de omtrek van het meer in de lege ruimte op zijn oude kaart. Toen Conrad tegen 1890 uiteindelijk zelf naar het Afrikaanse binnenland reisde, was Congo een privékolonie van koning Leopold II. Conrad trof er het tegenovergestelde aan van de geïdealiseerde plek uit zijn kinderlijke fantasie. 'Sinds mijn jongensjaren had het zich gevuld met rivieren, meren en namen. Het was niet langer een verrukkelijk mysterie, een witte vlek die een jongen met zijn roemrijke verbeelding kon invullen. Het was een duistere plek geworden.' In plaats van naïef avontuur bekrachtigde Conrad de tegenovergestelde trope: universele criminaliteit en ondoordringbaar woud. Met *Hart der Duisternis*, de roman die hij in 1899 uitbracht, riep hij een ontzaglijke metafoor in het leven waardoor Afrika sindsdien geassocieerd wordt met verschrikkingen. Wainaina brengt ons in herinnering dat die reputatie aan het hele continent kleeft, en dat had Chinua Achebe eerder ook al opgemerkt. Conrad was een 'onvervalste racist', stelde Achebe in de jaren 1970, een witte schrijver die geen enkele Afrikaan bij naam noemde.

Maar het continent waar Conrad als jongen over droomde, spreekt zoveel jaren later nog steeds tot de verbeelding. Aan de oever van het Tanganyikameer word ik overvallen door het besef wat een invloed een plek op je kan hebben. Dat is het andere deel van dit verhaal: de prikkelende sensatie van het oeverloze onbekende wanneer ik wakker lig en angstvallig en aandachtig luister naar versnipperde nachtgeluiden, de zachte golven die het grove kwartzand naar zich toe zuigen en zeven, de reiger die waarschuwingstekenen uitlokt in het achterliggende woud. Op zulke momenten zou ik willen dat we het leven vaker op deze manier konden waar-

nemen, dat ik word meegevoerd – hoe tijdelijk en onzeker ook – naar een plek die het mogelijk maakt te geloven dat er buiten de lelijke geschiedenis van de mens nog schoonheid bestaat.

1

INLEIDING TOT EEN AVONTUUR

*‘Zelfs thuis zou ik niet thuis zijn.
Elke plek waar ik kom, lijkt een rustpunt
tussen twee andere plekken
die op hun beurt een rustpunt worden.’*

— Dylan Thomas, brief aan A. E. Trick, zomer 1935

Ik woon in Dorset, in een vallei die zich van een hoge heuvelrijzervormige heuvelrug tot aan het Kanaal uitstrekt. Het roerloze landschap is verbluffend, met een aantal heuvelforten uit de ijzertijd waar dichters William Wordsworth naartoe wandelde als hij in een huisje in de buurt verbleef en even zijn hoofd wilde leegmaken. Ik wandel zelf ook vaak rond deze heuvelforten, waarna ik via de beukenlanen en holle wegen weer naar huis ga. Vanaf de oude boerderij van mijn ouders kronkelt het pad langs de steilste flanken van de vallei, waar nog overblijfselen zijn van middeleeuwse graften, een soort afkalving of terrasvorming die het landschap doet rimpelen.

Een tijdje geleden ging ik steeds vaker door deze omgeving wandelen, soms tot zes uur per dag. Ik zat geklemd tussen twee lockdowns en twee boeken; het ene was nog niet volledig afgewerkt, maar in mijn hoofd was ik al bezig met het volgende. Een vriend – die me mailde dat hij net als ik ‘tot waanzin werd gedreven door een doelloze, ontwortelde rusteloosheid’ – bood me een uitweg uit deze benarde situatie, en daar ging ik gretig op in. Om er even tussenuit te kunnen zijn, mocht ik in zijn huisje in Donegal logeren. Hij noemde het de meest woeste plek die hij kende, hoewel hij al zijn hele carrière in afgelegen bossen in equatoriaal Afrika werkt. Zijn vader had het huisje in de jaren 1960 gekocht. Het lag op een hellend stuk Ierse grond dat een link had met Dylan Thomas. In 1935 hoopte de dichter op deze kale klif zijn drankprobleem onder controle te krijgen. Thomas huurde in de buurt een oude ezelschuur die een Amerikaanse schilder een paar jaar daarvoor min of meer bewoonbaar had gemaakt.

Het huisje van mijn vriend was net wat gerieflijker en keek uit over enorme brandingspilaren die als gotische torenspitsen uit de deinende Atlantische Oceaan opdoemden. Een houten kist aan de buitenmuur deed dienst als koelkast. Het badwater kwam uit een turfachtig beekje dat elk moment buiten zijn oevers kon tre-

den en had de kleur van slappe koffie. Buiten graasden schapen met verfvlekken, die bij zwaar weer onder het afdak van het huisje beschutting kwamen zoeken. 's Avonds droogde ik mijn kleren bij de turfkachel en las bij het licht van kaarsen en lampen op zonne-energie. 's Ochtends werd ik gewekt door de overlijdensberichten op Ocean FM: de jambische cadans van treurdichten, de namen van de overledenen, de condoleances en aankondigingen van geplande waken.

Voor Thomas voelde zijn verblijf in Donegal als vakantie, tot de pittoreske glans verbleekte. 'Ik kan geen landschap onderscheiden; natuurschoon is voor mij slechts natuurschoon', schreef hij naar een vriend. Hij werd steeds melancholischer, getroebleerd door de massale emigraties en gewelddadige koloniale geschiedenis van Ierland. Soms schreeuwde hij tegen de nabijgelegen bergen, waarna alleen zijn eigen stem weergalmde. 'De dode Ieren antwoorden van achter de heuvel. Ik heb ze gedwongen op te biechten dat ze verdrietig, kleurloos, verloren, vergeten, dood en voor eeuwig verdoemd zijn.' In Donegal zette Thomas de eerste woorden op papier van een van de merkwaardigste verhalen uit zijn oeuvre. 'Prologue to an Adventure' verhaalt over een winternacht waarin hij samen met de duivel door een stad dwaalt. Thomas schreef deze surrealistische allegorie tussen twee wereldoorlogen en beschrijft een moment 'vóór de dood van het westen'.

Thomas waande zich op dit stuk grond aan de rand van de Atlantische Oceaan in 'een gekke dimensie', en die ervaring had ik ook. Ik klauterde langs de kliffen omlaag naar een nabijgelegen stormstrand. Door de razende wind wandelde ik over de landtong, waar het veenpluis rilde in de motregen. Overal om me heen zag ik tekenen van bodemkruip, rimpelingen van groen fluweel die van het gesteente gleden. Ik doolde door een dorp dat verlaten was sinds het midden van de negentiende eeuw, toen zo'n kwart

van de Ierse bevolking vanwege de hongersnood in de jaren 1840 het land ontvluchtte. Toen de regendagen aanhielden, ging ik in de boekenkast van mijn vriend op zoek naar nieuw leesvoer. Daar trof ik een negentiende-eeuwse kaart van het Grote Merengebied in Afrika aan en meteen werd ik in gedachten meegevoerd naar een compleet andere plek.

Dat gebeurt wel vaker als ik een kaart onder ogen krijg. Kaarten halen me uit mezelf en zuigen me mee naar een andere omgeving of tijd. Woestijngebieden lijken op het eerste gezicht leeg, tot je van dichterbij kijkt en midden in de Sahara een verloren zee ontdekt. De plaatsnamen vertellen een verhaal: de Walvissenvallei, de Plaats van drijvende schelpen. Hetzelfde geldt voor water, in die zin dat die grote blauwe vlekken nauwelijks woorden bevatten. De ATLANTISCHE OCEAAN heeft ruimte zat om zich in schreeuwerige blokletters uit te spreiden over een decoratieve wereldbol. De GROTE OCEAAN zelfs nog meer, terwijl de lange en smalle letters van het Tanganyikameer in het midden van Afrika soms verticaal op elkaar worden gestapeld, als een bliksem-schicht. Als je kijkt naar de kaarten die zeelui gebruiken, komen er meer details bovendrijven uit de modder, gebroken schalie en kleverige drab van de zeebodem. Achter elke aantekening doemen vragen op. Magnetische onregelmatigheden. Afzonderlijke gevaren. Gerapporteerd, niet bevestigd. ED (wat staat voor ‘*existence doubtful*’, bestaan twijfelachtig). †unexamd (wat staat voor ‘*unexamined*’ of ‘niet onderzocht’). Kaarten zijn veel indrukwekkender, veel gecompliceerder dan ze op het eerste gezicht lijken.

*Ik houd van landkaarten, want ze liegen.
Want ze laten de venijnige waarheid niet toe.
Want grootmoedig, met milde humor
spreiden ze voor mij op tafel een wereld uit
die niet van deze wereld is.*

Op de kaart die ik in Donegal op tafel had uitgespreid, stond een gedeelte van de Grote Meren van Afrika, met daarop de complexe, onderling verbonden stippellijnen van binnenwateren die samenvloeien in een streep door het midden van het continent. Ik volgde de wateraders met mijn vinger en merkte dat ik als vanzelf naar het noorden bewoog, naar de waterscheiding van de twee grote rivieren van Afrika: de Congo en de Nijl. De kaart voerde me terug naar een opmerkelijke geschiedenis die ik een paar jaar daarvoor tijdens een journalistieke opdracht op het spoor was gekomen. In 2015 reisde ik langs de Grote Meren en vloog van het Tanganyikameer over de flank van het Rwenzorigebergte, waarvan de andere naam, 'de Bergen van de Maan', eeuwenlang benadrukte hoe afgelegen ze liggen. De meren glansden als grote inktvlekken. De over het water verspreide nijlpaarden zagen eruit als stapstenen, de prauwen als lucifers-houtjes. Ik trok langzaam noordwaarts richting Garamba, een nationaal park in het noordoosten van de DRC, voor een artikel over een ambitieus natuurbeschermingsinitiatief dat een van de belangrijkste biotopen van olifanten op het continent wilde herstellen. Bij de grens tussen Oeganda en de DRC werd ik opgewacht door meneer Oddo, een plaatselijke fixer in een onberispelijk pak met een Heinekenflesjespatroon, die me zou helpen het laatste stukje van mijn reis veilig af te leggen. Terwijl ik stond te wachten op een paspoortstempel, sloop de hitte de dag in. De vliegen werden lomer, de ambtenaren nog langzamer. Uiteindelijk kon ik het dorp met goedgekeurde papieren verlaten in een ander vliegtuigje, dit keer van een zendingsorganisatie. De vorige keer dat ik met hen vloog, had de piloot voor het opstijgen met zijn hand op een bijbel gebeden.

We hielden naar rechts en vlogen in de richting van de grootste goudmijnen van Afrika, waarna we in noordwestelijke richting afbogen naar Garamba, waar de groene savanne opdoemde onder

onze vleugels. Het landschap was dooraderd met bochtige rivieren die zo loom slingerden dat ik niet kon zien welke kant ze op stroomden. Nadat ik een paar dagen op het hoofdkantoor van het park had gewerkt, vloog ik met hetzelfde bushvliegtuigje naar een nabijgelegen plek die Gangala-na-Bodio heette. Daar bevond zich naar verluidt een half vervallen school voor Afrikaanse olifanten die aan het begin van de twintigste eeuw was opgericht, toen Congo een Belgische kolonie was. Ik wist dat olifanten in Azië werden ingezet om te werken, maar in Afrika? Daar had ik nog nooit van gehoord.

Vanuit de lucht zag Gangala-na-Bodio eruit als een eiland van palmbomen in een golvende zee van gras. Nadat we geland waren, baande ik me langs knokige boomwortels een weg naar de voormalige school. Terwijl ik langs gebarsten borden, bossen bougainvilles en verwaarloosde gebouwen liep, werd ik behoedzaam gadeslagen door een jong meisje. In haar witte jurk met gaatjesborduurwerk en bijpassend kapje leek ze een spook dat me volgde naar een zonovergoten open plek. Daar lagen de blokken steen waaraan de olifanten werden vastgeketend, gerangschikt in twee keurige rijen met de militaire precisie van een Brusselse boulevard. Jonge waaierpalmpjes schoten uit de grond tussen de blokken en ringen waaraan de ketenen werden bevestigd. Het raakte me, het idee dat de natuur het binnenkort weer zou overnemen, de jonge boompjes die als gigantische pluimballen uit de vruchtbare grond schoten om dit stukje geschiedenis voorgoed te overwoekeren.

Een man uit de buurt met een gespiegelde zonnebril op kwam naar me toe gelopen en legde uit dat de open plek vroeger voor koloniale parades werd gebruikt. Recenter diende Gangala-na-Bodio als schuilplek voor Joseph Kony, ooit een katholieke misdienaar, maar tegenwoordig een Oegandese krijgsheer. Toen ik er aankwam, hadden Kony en zijn kindsoldaten de regio verlaten, maar

ontvoering vormde nog steeds een reële dreiging. De man vertelde dat het voor de plaatselijke bevolking gevaarlijk was om zich verder dan een paar kilometer van hun woonplaats te begeven, omdat andere actieve militiegroepen de DRC binnendrongen via buurlanden Oeganda en Zuid-Soedan. De olifanten die hier vroeger in gevangenschap leefden, waren al lang gestorven of vertrokken. Hun afwezigheid was veelzeggend, aangezien hier ooit wilde populaties floreerden en er kuddes van duizend olifanten als ‘een oprukkend grijs leger’ over deze graslanden marcheerden. Na de onafhankelijkheid van Congo in 1960 zorgden nieuwe golven van politiek geweld er echter voor dat de ivoorstroperij welig kon tieren. Olifanten werden langs alle kanten belaagd, zelfs vanuit de lucht, want de wonden op hun rug deden vermoeden dat ze vanuit een helikopter werden beschoten. Zelf heb ik gedurende mijn hele verblijf alleen vanuit het vliegtuigje een glimp van olifanten weten op te vangen, een schichtige kudde met kalfjes die wegvluchtte

De olifanten die ik spotte vanuit een vliegtuigje tijdens mijn bezoek aan Garamba in 2015.

door de grassen. Ze gedroegen zich als dieren in het nauw, trompetterden en wapperden met hun oren. Hun staart stond stijf als een antenne, waardoor ze er kwetsbaar en angstig uitzagen.

Toen ik weer thuiskwam van mijn tripje naar Donegal begon ik in krantenarchieven te graven naar verhalen over Gangala-na-Bodio onder Belgisch bewind. Hoe meer ik las, hoe nieuwsgieriger ik werd naar de voorgeschiedenis achter de gruwelijke laan die de Europeanen hier midden in de jungle hadden aangelegd. Ik wilde meer te weten komen over de band tussen de olifanten en hun trainers, de zogenaamde mahouts, en de technieken die ze gebruikten om de dieren in het gareel te krijgen. Ik wilde begrijpen hoe het idee voor deze school was ontstaan. Daarom nam ik opnieuw contact op met de Belgische natuurbeschermer die het park beheerde toen ik er voor het eerst kwam. Hij had meegewerkt aan een boek over de regio, waarin de olifantenschool werd vermeld. Hij had ook een oude foto van het paradeterrein in Gangala-na-Bodio opgeduikeld, waarop de vastgeketende olifanten in twee keurige rijen staan.

Het paradeterrein in Gangala-na-Bodio.

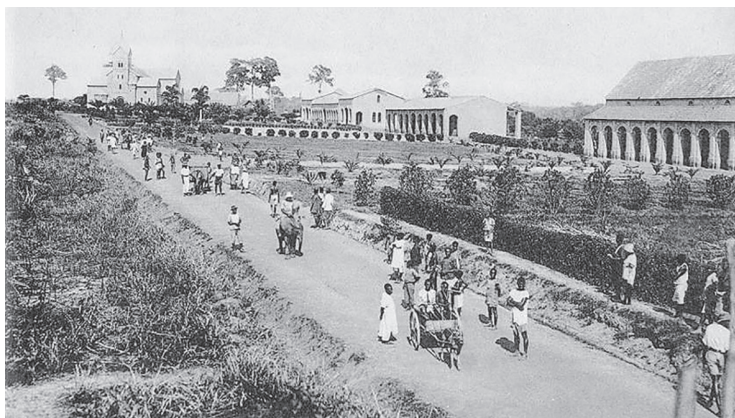
Ik las dat er ooit militaire kreten en hoorns over Gangala-na-Bodio schalden, toen een Belgische cavalerieofficier het bevel had over soms tot wel honderd Afrikaanse mahouts. Ik vond opnames uit de koloniale tijd waarop te zien was hoe jonge olifanten in Congo in het wild werden gevangen: een half volgroeid kalf werd gestrikt met een lasso en aan een boom vastgebonden. In een ander verslag worden de jonge olifanten beschreven als 'kereltjes van anderhalve meter hoog' die 'krijzen van woede als ze worden vastgeketend'. De mahouts temden de olifanten met een 'chicotte', een zweep van nijlpaardenhuid die koloniale soldaten ook gebruikten om dwangarbeiders mee te folteren en zo de Congolese rubberoogst op te drijven.

Het idee om een olifantenschool op te richten bleek niet nieuw, want er waren in andere delen van het land al pogingen ondernomen. In 1899 werd er in Api, zo'n 400 kilometer ten westen van Gangala-na-Bodio, een Elephant Domestication Centre geopend. Vanaf 1904 was de leiding in handen van Jules Laplume, een Belgische soldaat met 'engelengeduld' die naar verluidt 'mager als een knuppel' en 'eerder een vallenzetter dan een officier' was. Laplume kreeg zoveel plaatselijke Azande olifantenjagers toegewezen als hij nodig had om langs de Bomokandirivier op jonge olifanten te jagen. Hij ging als volgt te werk: hij reed met zijn paard de savanne op en zodra hij een kudde met kleintjes in het oog kreeg, schoten de mannen in de lucht om de olifanten op te jatten en een kalfje van zijn moeder te scheiden. Daarna renden de mannen achter het babyolifantje aan en bonden het vast aan een boom. Als de moeder haar jong bleef verdedigen, werd ze doodgeschoten. Later kozen ze voor een andere aanpak en werden er tamme olifanten als lokmiddel ingezet. Het duurde niet lang voor de olifantenvangst 'een van de opkomende industrieën in de Congo' werd genoemd. Halverwege de jaren 1920 werd er een tweede school opgericht in Gangala-na-Bodio. In

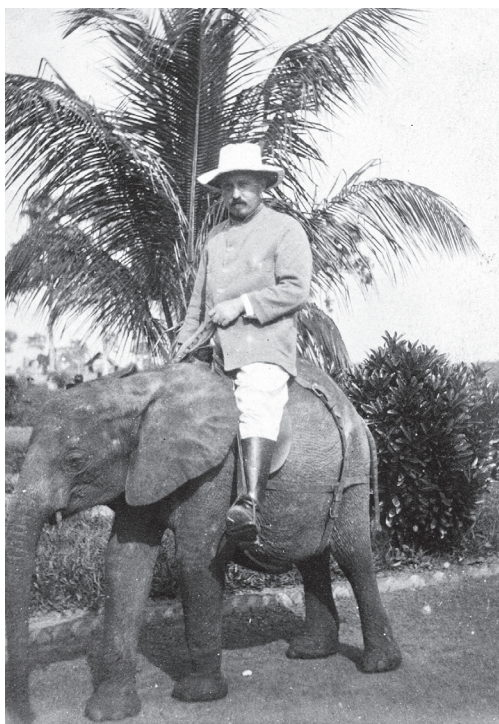
eerste instantie moesten de nieuwe aanwinsten voornamelijk op het veld werken. Maar niet veel later werden ‘olifantdozers’ ingezet bij de aanleg van de Route Royale – het Belgische gedeelte van de ‘Grote Centraal-Afrikaanse snelweg’ – en de nieuwe koloniale spoorwegen. Zelfs plaatselijke missies vonden een manier om olifanten in te schakelen. In Buta, zo’n 480 kilometer ten westen van Gangala-na-Bodio, werd een succesvolle ad-hoc-operatie op touw gezet onder leiding van wilde-dierenexpert broeder Jozef Hutsebaut. Als een soort van Dr. Dolittle slaagde hij er als een van de eerste Europeanen in een okapi groot te brengen in gevangenschap. Ik nam contact op met de nazaten van Hutsebaut, die me wisten te vertellen dat hij de olifanten verzorgde die de plaatselijke bevolking had gevangen. Hij gebruikte de dieren niet voor commerciële doeleinden, maar via andere bronnen heb ik beelden gevonden waarop olifanten hout vervoerden voor missionarissen.

Olifanten ploegen het veld in koloniaal Congo.

Een jonge olifant wordt als een paard bereden in de hoofdstraat van Buta in de jaren 1930.

Broeder Jozef Hutsebaut poseert met zijn eerste olifant, Ndjoku, die in zijn bezit was van 1918 tot 1940. Deze foto hing in zijn slaapkamer.

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een werkbeurs van Literatuur Vlaanderen.

www.atrainingschoolforelephants.com
www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Oorspronkelijke titel *A Training School for Elephants*

Oorspronkelijke uitgave Doubleday, imprint of Transworld Publishers,
a Penguin Random House UK Company

Copyright © Sophy Roberts, 2025

Beelden omslag © Trunk Archive & Getty Images

Auteursfoto © Brady Binstadt

Omslagontwerp Marianne Issa El-Khoury/TW

Adaptatie Nederlandse omslag Armée de Verre Bookdesign

Vormgeving binnenwerk Keppie & Keppie

Vertaling Tine Poesen & Janne Van Beek

Eindredactie Nikita Vanboterdael

Copyright Nederlandse vertaling © Uitgeverij Lannoo nv, Tiel, 2025

ISBN 978 90 599 6015 2 – D/2025/45/612 – NUR 320

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave zijn uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.